

Життя та наукова спадщина Івана Александровича Гуржія

О. І. Гуржій

БАТЬКІВСЬКА ЛАМПА

У родину її придбали десь на початку 60-х років минулого століття, замість якоїсь старенької, стертої з пам'яті й викинутої з життя на дворовий смітник. Тоді сталася справжня подія, бо гарних і потрібних речей у магазинах було обмаль, здебільшого, кустубато зроблених і не яскравих. Тому-то кожна нова покупка перетворювалась хоч і на маленьке, але сімейне свято — її з певною урочистістю поміщали на заздалегідь визначене місце.

Коли мій батько довгими прохолодними вечорами писав наукові праці, то періодично грів руки біля настільної, вгорі й внизу чорної як смола, на той час інтенсивно експлуатованої, лампи. Ще й додатково дмухав на пальці своїм внутрішнім теплом. Від того вони ставали більш слухняними та гнучкими. Знервованість від прогомівшого у вічність дня і напруга від спілкування з сторонніми людьми зникала. Поступово приходило полегшення голові, затурканій чужими лицемірством і марнослів'ям. Ярмарок буденщини стихав. У вікно все привітніше заглядав наполовину обгризений місяць. Тоді думки активніше вирували над письмовим столом, над списаними каліграфічним почерком лівої руки і складеними стовпчиком аркушами, не дуже якісного (шорсткого і жовтуватого) паперу. Ставало можливим зосередження на чомусь одному, розумному, бо тіло не мерзло, а душа не відволікалась сторонніми просторовими забаганками, на пусте. З Космосу, з небуття поверталось щось надзвичайно важливе, принципове і пристосовувалось

до ладу. З-під пера тоненькою цівочкою фіолетового чорнила, зі зовсім малюсінькими проміжками між словами, витікало великосердне минуле українського народу, його героїв і сама величність — невблаганна, напівсвідома, глибинна пам'ять. Коронована давниною, історія ніби виверталась назовні і перетворювалась на сьогодення: стрімке, бентежне, виснажливе... Здавалось, своєю суттю вона була в лоба, влучала в око, проникала в глибочінь самосвідомості, охоплювала душу і довго її не відпускала...

Проте, необхідно було вкрай стерегтися, щоб раптом надмірно не захопитися летом думки з україністики й не потрапити в цілком природний полон чи тенета «буржуазного націоналізму», який підстерігав особливо чутливу до національних проблем душу за кожним рядком, окремим абзацом. Тоді могла прийти біда: «згори», «справа», «зліва»... Нерідко хтось у людській ворожій подобі пильно стежив із-за рогу вулиці, кутка кімнати...

Коли я щось пишу і нараз замислююся, то частенько згадую теплі, сухі батьківські долоні, якими він часом міцно стискував мої скроні. Потім заглядав у вічі й посміхався. А тоді спостережливо запитував: «Ну, і ким хоче бути мій хлопчик?». Якщо моя відповідь його не вдовольняла (за різних обставин, у різні роки дитинства), то він насуплював чоло.

Якось, коли батька ще не було вдома, я натхненно й самовіддано працював у його кабінеті над шкільним домашнім завданням

— писав твір на вільну тему. Я старався, прагнув бути якомога кращим. Кожну помилку я ретельно виправляв, а коли їх ставало вже понад три на сторінці, то виривав її з учнівського зошита, згортав учетверо і підкладав під круглу основу батьківської лампи. Та так, що тільки білий краєчок залишався видним. Текст же заново переписував. Цей процес тривав досить довго, аж поки мій зошит не «схуд» до неймовірних розмірів, а батько не повернувся з роботи. Втім, твір я нарешті завершив і пішов на кухню вечеряти. Вже звідти почув надзвичайно сердитий гамір батька, чимось розбурханого, як хвилі моря. — Я забувся знищити, сховати вирвані сторінки. І був за такий злочин належним чином покараний: батько спочатку боляче вдарив мене по «грішним» рукам, потім декілька разів сильно смикнув за чуба, а тоді запитав: «Хіба ти не знаєш, що сторінки будь-де: в зошиті, чи в книзі, то як людське волосся — їх виривати не

можна, як не дозволено чисту правду забруднювати?..»

До його, трохи переполоханої старістю, настільної лампи я й нині притуляю свої пальці, ніби пещу її. Вона вже стоїть на столі на моїй дачі і знову в холодні дні й вечори обігриває мою душу, обличчя, помисли, а історія раз у раз оживає давніми образами, які переходять у нові статті та книги. Інколи від яскравого світла з минулого в очах пробує торувати собі шлях випадкова сльоза. Тоді я трохи напружуюсь, завмираю і солоний краплині так і не вдається пробитися на волю, опанувати надмірними спогадами моє, й без того вражене, серце. А на білому папері серед неживих літер тим часом розвиднюється, бо висвічує Істина, котра карбує своєю приголомшливою проникливістю день, продовжує моє життя на кожну написану сторінку і на щось райдужне породжує надію. І тоді, кудись у далечінь, відступають холодні прикrostі старіння...

